

COVID-19 SALGININA KARŞI ALINAN ÖNLEMLERİN İKTİSADÎ YANSIMALARI

Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN

Giriş

Covid-19 olarak adlandırılan yeni tip koronavirüs, ilk olarak 31 Aralık 2019 tarihinde rapor edilmiş ve sadece iki ayda Çin'den tüm dünyaya yayılarak Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından küresel pandemi olarak ilan edilmiştir. Covid-19 salgınını SARS ve MERS olarak bilinen salgınlardan farklı kılarak küresel pandemi ilanını zorunlu kılan faktörün, bu yeni tip koronavirüsün bulaş sayısının yüksek olmasıdır.

Covid-19'un bulaş sayısı ile ilgili Huang vd. (2020), yaptıkları çalışmada Hubei eyaletindeki diğer şehirlerin de dikkate alınması durumunda sayının 1,83'ten 5,99'a kadar arttığını hesaplamışlardır. Söz konusu bu sayılar; SARS için 2,2 ile 3,71 ve MERS için 0,47 ile 0,91 olduğu dikkate alındığında oldukça yüksek olarak gözükmektedir. Elbette bundan farklı olarak WHO (2020) Vuhan şehrindeki bulaş sayısının 2 ile 2,5 arasında olduğunu tespit etmiştir. DSÖ'nün iddia ettiği bu sayıların gerçeği yansıtmadığına dair haberler kamuoyunda bulaş sayısı ile ilgili tartışmaları artırmıştır. Türkiye'de özellikle salgının arttığı Nisan 2020'de İstanbul'da 1 kişinin 16 kişiye virüsü bulaştırdığının Sağlık Bakanı tarafından kamuoyu ile paylaşıldığı, ABD yönetiminin de benzer şekilde DSÖ'nün bulaş sayısı konusunda eksik bilgi verdiği iddiaları dikkate alındığında Çin'deki bulaş sayısının gerçeği yansıtmadığı konusundaki görüşlerin öne çıktığı görülmektedir. Elbette DSÖ'nün Vuhan için iddia ettiği bulaş sayısını destekleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Wang, vd. (2020) Vuhan şehrindeki bulaş sayısını 3,1 olarak hesaplamış, Remuzzi ve Remuzzi (2020) İtalya'nın Lombardiya bölgesi ile Vuhan şehrini karşılaştırdığı çalışmalarında İtalya'daki bulaş sayısının 2,76 ile 3,25 arasında değiştiğini, Zang, v.d. (2020) bir İngiliz yolcu gemisi olan Diamond Princess'teki salgını incelediklerinde bulaş sayısının 2,28 olduğunu görmüşlerdir.

Gelinen noktada Covid-19 salgınındaki bulaş sayısı illere ve ülkelere göre değişiklik göstermekle birlikte her hâlükârda SARS ve MERS'e kıyasla daha yüksek bulaş sayısı görüldüğü konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Buna ek olarak, Covid-19 salgınına önlemek için henüz aşı çalışmaları sonuçlandırılmadığından, sosyal mesafe kısıtlamaları tek geçerli önlem olarak kullanılmaktadır.

Wu vd. (2020), Covid-19 salgınına Çin'de ortaya çıkması ile birlikte Wuhan şehrindeki bulaş sayısının (R_0) 2,68 olduğunu hesaplayarak, sosyal mesafe ve kısıtlamaların olmadığı veya kademeli olarak arttığı durumlara göre bulaş sayısının ne kadar değiştiğini tahmin etmişlerdir. Kullandıkları modele göre sosyal hareketliliğin yüzde 50 azaltılması durumunda bulaş sayısının yüzde 63 azalacağını sonucuna ulaşmışlardır. Kucharski vd. (2020), Wuhan şehrinde 1 Ocak 2020 ile seyahat kısıtlamalarının başladığını ve 23 Ocak 2020 tarihleri arasında bulaş sayısının 1,6 ile 2,6 arasında değiştiğini, getirilen bu kısıtlama ile birlikte 31 Ocak 2020 tarihinde bulaş sayısının 1'e yaklaştığını tespit etmişlerdir. Wang vd. (2020), Wuhan şehrinde 3,1'e ulaşan bulaş oranlarının sosyal mesafe uygulamaları kapsamında yapılan düzenlemeler ile 2,6'ya ve daha sonra da 1,9'a gerilediğini tespit ederken tedbirlerin her defasında artırılması ile birlikte en sonunda 0,9 ve 0,5'e kadar düştüğünü hesaplamışlardır.

Görüldüğü gibi sosyal mesafe uygulamaları salgının önlenmesi açısından önemli bir araç hâline gelmiştir. Bununla birlikte sosyal mesafe kısıtlamaları kapsamında; evde kal çağrılarları, ulaşımın kısıtlanması, üretimin kısmen veya tamamen durdurulması, evden çalışma uygulamaları, okulların kapatılması, gönüllü karantina uygulamaları, sokağa çıkma yasakları gibi kısıtlamalar ekonomik hayatın ciddi ölçüde olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Ülkeler ekonomik refahlarından ödün vererek toplum sağlığını korumak için çaba harcarken karşılaşılan krizin ekonomiler üzerindeki etkileri de geçmiş deneyimlerden farklı ilerlemektedir. Salgının küresel olması, gelişmiş ve az gelişmiş tüm ülkeleri etkilemesi, faiz oranlarının diğer krizlere kıyasla düşük olması, ekonomilerinin yüksek seviyede entegrasyon içinde olması, küresel değer zinciri üzerinden tüm ekonomileri etkilemesi, eş anlamlı olarak hem arz hem de talep üzerinde yıkıcı etkiler yaratması gibi nedenler yeni bir durumla karşı karşıya kalındığına işaret etmektedir (Fernandes, 2020:5).

Sosyal Mesafe Uygulamalarının Süresi ve Sıklık Düzeyi

Covid-19 salgını ile ilgili aşı çalışmalarının kısa sürede sonuç vermeyeceği ve çalışmaların olumlu seyretmesi durumunda dahi 12 ile 18 ay arasında bir zamana ihtiyaç olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla sosyal mesafe kısıtlamalarının ne kadar süreceği konusu da giderek daha fazla üzerinde durulan bir konu hâline gelmiştir.

Sosyal mesafe uygulamalarının salgının yayılımını azaltmaya başladığı ve kamu sağlığı açısından en azından aşı çalışmaları sonuç verinceye kadar tek seçenek olarak kullanılacağı bilinmektedir. Elbette bu noktada ortaya çıkan sorun kamu sağlığını korumak ama-

cıyla alınan önlemlerin yarattığı ekonomik maliyetlerdir. Salgının 6 ay veya 12 ay devam etmesi durumunda ABD’de en iyimser senaryo dahi nüfusun yüzde 1’inin hastalanması ve yaklaşık 3,3 milyon kişinin tedaviye ihtiyacı olacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ABD sağlık sisteminin İtalya’da yaşanan deneyimler de dikkate alındığında büyük yatırımlara ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Bir taraftan sağlık sistemindeki ihtiyaçlar giderilirken diğer taraftan sosyal izolasyon, gönüllü karantina, iş yavaşlatma gibi tedbirlerin devam edecek olması ise ekonomik yükü giderek artırmaktadır.

Sosyal mesafe uygulamaları bağlamında oldukça sıkı tedbirler olarak belirli ölçüde başarılı olan Çin, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur örneklerinde olduğu gibi sosyal izolasyonun gevşetilmesi yeni bir salgının ortaya çıkma ihtimalini tamamen ortadan kaldırmamaktadır (Atkeson, 2020: 3-4). Bir başka deyişle, bulaş sayısı azalsa dahi ülkelerin sosyal mesafe uygulamalarından tamamen vazgeçmesi beklenmemektedir. Ayrıca sosyal mesafe uygulamasının sağlık harcamalarını azaltmak için önemli bir tedbir olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Greenstone ve Nigam (2020), ABD’de salgın nedeniyle vaka sayısının 1,7 milyon kişiye ulaşması durumunda 630 bin kişinin tedaviye ihtiyacı olacağını, bunun da yaklaşık 8 trilyon dolarlık bir ilave harcamaya neden olacağını tahmin etmiştir. Dolayısıyla sosyal mesafe uygulamasının bu ölçüde yüksek bir maliyeti azaltmak için önemli bir maddî fayda da sağladığının göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünmektedir.

Hale v.d. (2020), hükümetlerin Covid-19 salgınına engellemek için almış oldukları önlemleri, sosyal hareketliliği sınırlama ve kapatma önlemleri olarak 8 farklı uygulamayı şu şekilde tanımlamıştır:

- C1: Okulların Kapatılması
- C2: İşyerlerinin Kapatılması
- C3: Kamusal Etkinliklerin İptali
- C4: Toplantıların Sınırlandırılması
- C5: Ulaşımın Durdurulması
- C6: Evde Kal Çağruları
- C7: Yurtiçi Hareketliliğin Durdurulması
- C8: Yurtdışı Hareketliliğin Durdurulması

Bunlara ek olarak, ekonomik önlemler 4 farklı sınıfa ayrıştırılmıştır:

- E1: Gelir Desteği
- E2: Hanehalkı Borçlarının ve Sözleşmelerinin Ertelenmesi
- E3: Maliye Politikası Destekleri
- E4: Uluslar arası Destekler

Sağlık önlemleri de yine 4 farklı başlıkta toplamıştır:

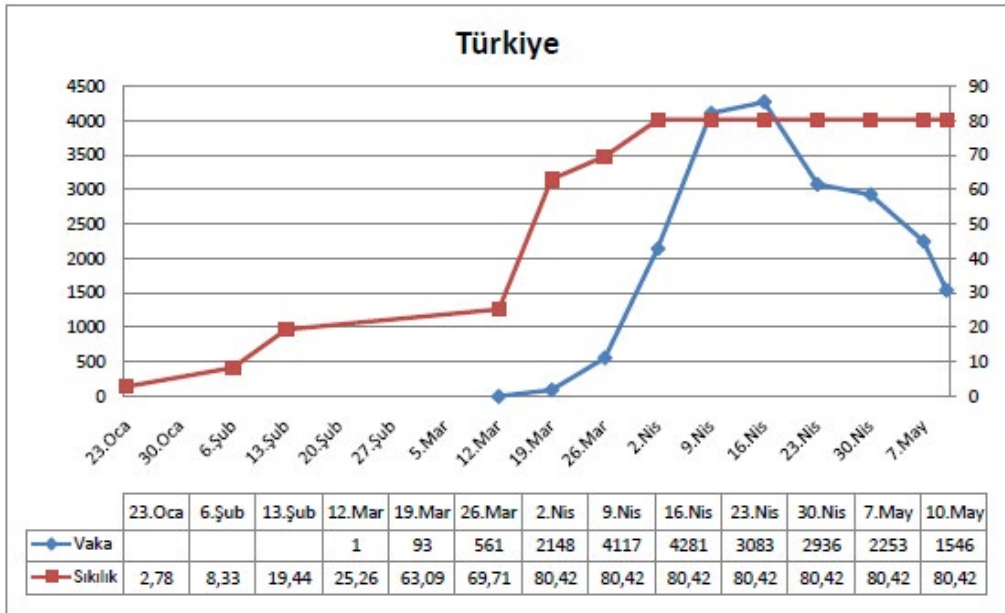
H1: Salgın Hakkında Kamuoyunu Bilgilendirme

H2: Testlerin Yapılması ile İlgili Politikalar

H2: Sağlık Hizmeti için İvedi Yatırımlar

H3: Aşı İçin Yatırımlar

Bu şekilde sıralanan önlemlerin sıklık düzeyini bir endeks yardımıyla hesaplamışlardır. Veri kısıtı nedeni ile bahsi geçen önlemlerden C1-C8 ve H1 verilerini kapsayan 9 farklı veriyi 0 ile 100 arasında değer alan bir endeksle dönüştürmüşlerdir. Henüz geliştirilme aşamasında olan bu endeksi kullanarak en azından salgının başlangıç aşamasındaki önlemlerin seyrini ve etkisini tespit etmek mümkün olmuştur. Bu kapsamda Türkiye için sosyal mesafe uygulamalarının sıklık endeksi takip edildiğinde Avrupa'daki bazı ülkelere kıyasla önemli bir farklılık dikkat çekmektedir.

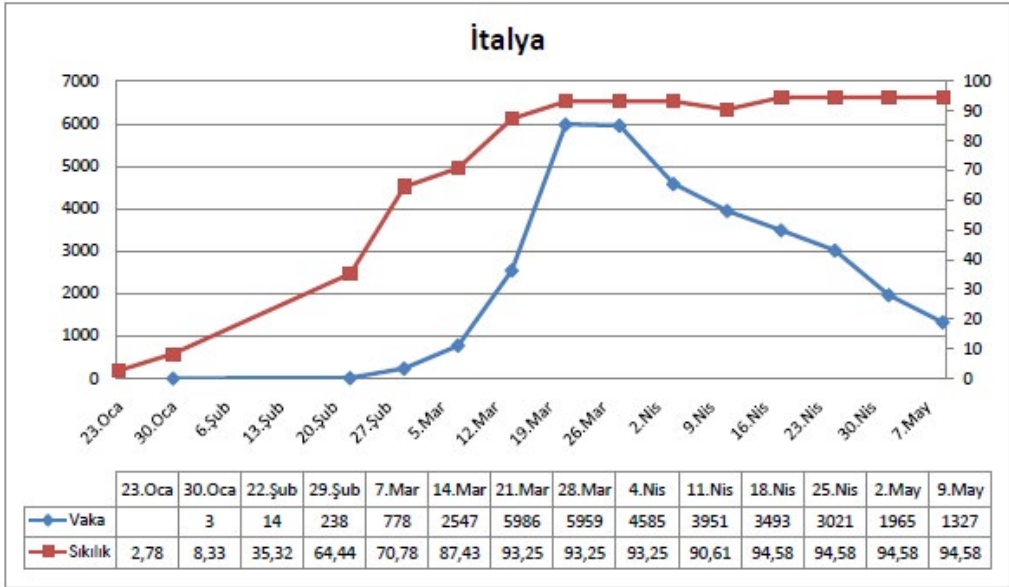

Kaynak: <https://ourworldindata.org>

Bilindiği gibi Türkiye'de ilk vaka 10 Mart 2020 tarihinde ortaya çıkmıştır. Salgının Avrupa ülkelerine kıyasla Türkiye'ye daha geç ulaşmış olmasının avantajı bir tarafa, virüse karşı alınan tedbirlerin vakanın ortaya çıkmasından çok daha önce başlamış olması da önemli bir avantaj sağlamıştır. Türkiye'de virüse karşı önlemler ilk olarak 6 Ocak 2020 tarihinde başlamış ve 10 Ocak 2020'de Bilim Kurulu oluşturulmuştur. 20 Ocak 2020'de sosyal me-

safe uygulamalarının neler olabileceği belirlenmiş ve 23 Ocak 2020 tarihinden itibaren sosyal mesafe kısıtlamaları kapsamında yurtdışından gelenlerin kontrol edilmesi süreci ile başlayan politikalar giderek sıkılaştırılmaya çalışılmıştır. İlk vakanın görülmesinden yaklaşık 50 gün önceden başlayan sıkılaştırma tedbirleri ilk vakanın görüldüğü günden itibaren iki hafta içinde olağanüstü düzeyde artırılmış ve Nisan 2020 itibarıyla en yüksek düzeyde sıkılaştırma tedbirleri uygulanmıştır. Virüse karşı hızlı tepki veren ve bunun karşılığını da kısa sürede alan Türkiye, bu uygulamaları ile Avrupa'daki ülkelerin virüsle mücadele süreçlerine kıyasla önemli bir üstünlük sağlamıştır.

Salgının bir dönem merkez üssü hâline gelen İtalya'da sağlık sisteminin çökmesi ile sonuçlanan kriz ise diğer ülkeler açısından önemli dersler çıkarma fırsatı sunmuştur. İtalya verileri incelendiğinde ilk dikkat çeken husus sosyal mesafe uygulamalarının başlangıcının ilk vakanın görüldüğü tarihten yalnızca bir hafta önce başlamasıdır.

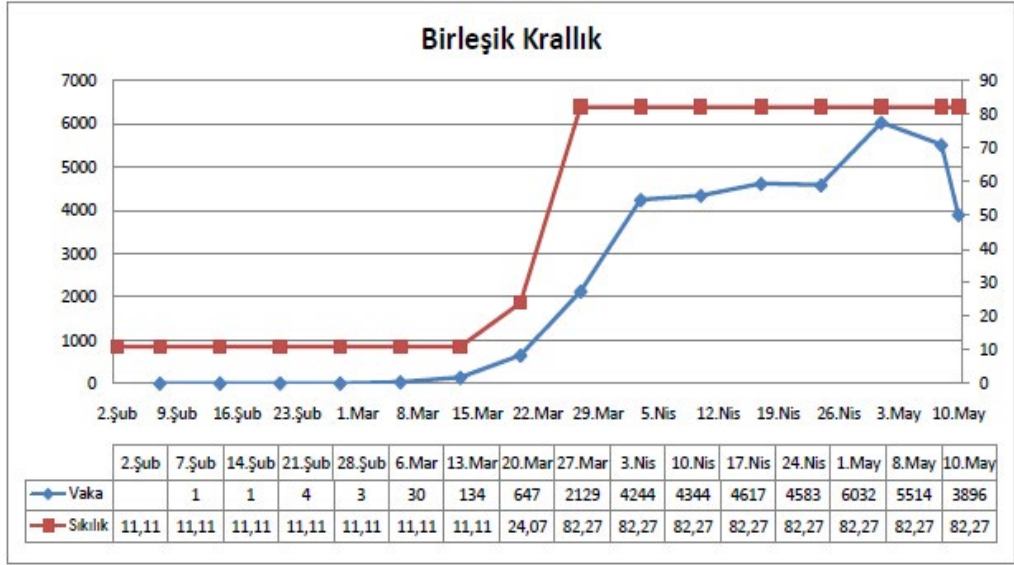

Kaynak: <https://ourworldindata.org>

İtalya'da dikkat çeken ikinci husus, sosyal mesafe tedbirlerindeki sıkılaştırmanın oldukça geç uygulanmasıdır. İlk vaka 30 Ocak 2020 tarihinde ortaya çıkmasına rağmen tedbirlerin sıkılaştırılması 37 gün sonra 7 Mart 2020'de gerçekleşmiştir. Bu olağanüstü zafiyet doğal olarak salgının kontrolden çıkmasına ve sağlık sisteminin çökmesine yol açmıştır.

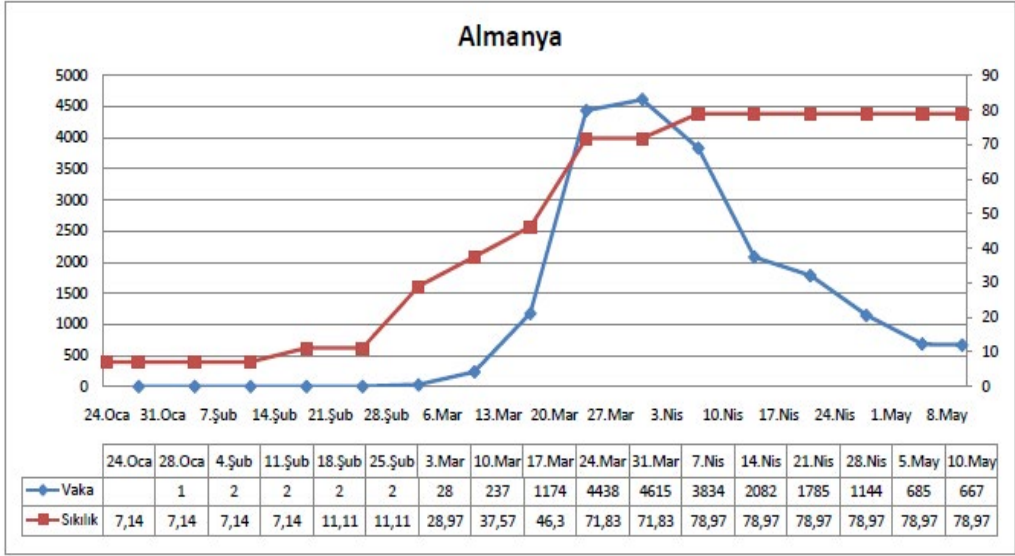
Avrupa'da farklı bir deneyim de Birleşik Krallık için söz konusudur. Başlangıçta salgını önleme konusunda uygulanacak sosyal mesafe sınırlamalarına sıcak bakmayan hükümet, artan kamuoyu baskısıyla gecikmeli olarak harekete geçmiş ve maalesef salgın çok ciddi

boyutlara ulaştıktan sonra sıkılaştırılan tedbirlerle mücadele edilmeye başlanmıştır. Birleşik Krallık'ta ilk vaka 9 Şubat 2020 tarihinde görülmüş, önlemler ise İtalya'da olduğu gibi ilk vakadan sadece bir hafta önce başlamıştır. Buradaki fark, tedbirlerin uzunca bir süre sıkılaştırılması konusundaki hükümetin isteksizliğidir. Tedbirlerin sıkılaştırılmaya başlanması, ilk vakadan 42 gün sonra gerçekleşmiş ve bunun doğal sonucu olarak salgının aşağıya doğru ivme kazanması uzun sürmüştür.

Kaynak: <https://ourworldindata.org>

Avrupa'da salgınla mücadele de başarılı olarak takip edilmeye çalışılan bir örnek ise Almanya olmuştur. Burada da benzer bir şekilde ilk vakanın görüldüğü 28 Ocak 2020 tarihinden yalnızca 4 gün önce tedbirler alınmaya başlanmıştır. Almanya örneğini farklı kılan ise sosyal mesafe tedbirlerini sıkılaştırmadan da gönüllü karantina uygulamasının insanlar tarafından fazla direnç göstermeden uygulanması ile başlangıçta salgının bulaş sayısının az olmasını sağladığı iddia edilmektedir. Elbette bu iddia başlangıç için doğru gözükse de daha sonraki bulaş sayılarının fazlalığı bu iddiaları tartışmalı hâle getirmektedir.

Kaynak: <https://ourworldindata.org>

Almanya'nın başlangıçta vaka sayısının düşük olmasındaki en önemli etkenlerden birinin test sayısının düşük olması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Örneğin salgın Şubat ayı boyunca devam etmesine rağmen Almanya'daki 1000 kişi başına düşen test sayısı 8 Mart 2020'de 1,48 olarak uygulanmış Mayıs ayının ilk haftasında ise vaka sayısı ciddi ölçüde düşmesine rağmen test oranı 32,8' çıkmıştır. Dolayısıyla başlangıçta düşük test sayısı vaka sayısının da maalesef az tespit edilmesine yol açmıştır. Almanya'nın öne çıkan başarısı esasında görece daha az sıkılaştırma oranı ile olumlu sonuç almasıdır. Örneğin, İtalya'da bu endeks 94,58; Birleşik Krallık'ta 82,27 iken Almanya'da 78,97'dir.

Bahsi geçen ülke örneklerinde görüldüğü gibi salgının önlenmesi için uygulanan tek yöntem sosyal mesafe sınırlamalarıdır. Ülkeler başlangıçta etkin düzeyde olmasa da zamanla sosyal mesafe kısıtlamalarını ciddiye almak zorunda kalmıştır. Türkiye ise salgının geç başlamasının avantajı ile diğer ülke deneyimlerinden ders çıkararak salgın başlamadan çok önce ciddi tedbirler alarak salgının yayılma hızını oldukça hızlı bir şekilde kontrol etmeyi başarmıştır. Elbette belirsizlik tüm ülkeler için halen devam etmekte ve sosyal mesafe kısıtlamalarının ekonomik yükü giderek daha fazla tartışılmaya ve çareler üretilmeye çalışılmaktadır.

3. Sosyal Mesafe Uygulamalarının Yarattığı Ekonomik Tehditler

Covid-19 salgını dünya genelinde beklenmedik bir şekilde tüm toplumlara etkileyen bir krize dönüşmüştür. Hükümetlerin salgının yayılmasını engelleyebilmek için aldığı sosyal

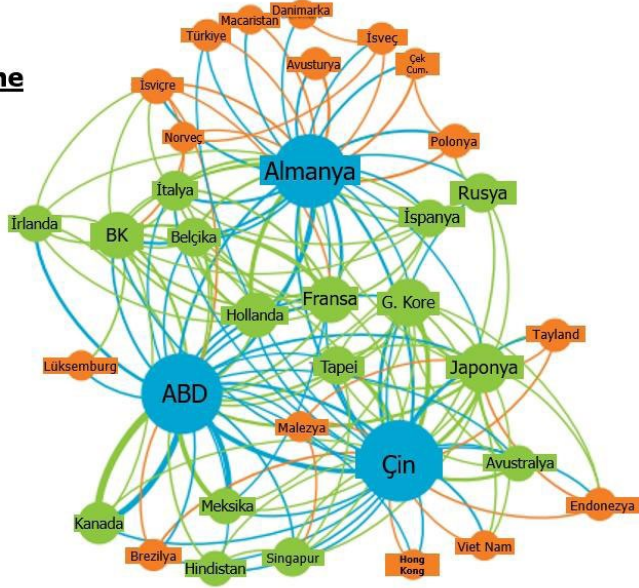
mesafe uygulamaları, işyerlerini kapatma veya iş yavaşlatma tedbirlerinin neden olacağı ekonomik maliyetlerin boyutu ise henüz belirsizliğini korumaktadır. Söz konusu salgının engellenmesi için alınan tedbirlerin iktisadî açıdan hem talep hem de arz yönlü etkiler yarattığı görülmeye başlanmıştır. Örneğin ulaşım ve turizm gibi sektörlerde büyük talep düşüşü yaşanırken sağlık sektöründe olağanüstü bir talep artışı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan zorunlu olmayan sektörlerdeki iş yavaşlatma sonucu eve kapanan işçiler nedeniyle arz yönlü problemler de görülmeye başlanmıştır (Rio-Chanona vd, 2020: 2). Eichenbaum v.d. (2020), işgücü arzı açısından iki farklı durumun ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bir taraftan virüsle mücadele için daha fazla insanın çalışması gerekirken diğer taraftan hastalık riskinden dolayı işgücü arzının azalışı söz konusu olmaktadır. Talep açısından da iki yönlü etki görülmektedir. İnsanlar virüs nedeniyle tüketimlerini ertelediği için talep azalırken diğer taraftan bazı harcamalarını da artırmak durumunda kalmaktadır.

Küresel değer zincirine katılımında ülkelerin sıralaması

- Küresel değer zinciri katılımında ilk üç ülke
- 4-19
- 20-35

*Balonların boyutu, geri ve ileri bağlantı toplamı ile ölçülen Küresel Değer Zinciri katılımını göstermektedir

*Çizgi kalınlığı, ikili ara mali ihracatının büyüklüğünü göstermektedir

Kaynak: Sak, (2020)

Buna ek olarak salgının en fazla olduğu ülkelere bakıldığında ABD, Çin, İspanya, İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi dünya ekonomisinde önemli paylara sahip ülkelerin sıralandığı görülmektedir. Bu ülkeler içinde ABD, Çin ve Almanya küresel değer zincirinin hem arz hem de talep yönlü olmak üzere merkez üsleri konumunda bulunmaktadır (Li, vd., (2019:27-33). ABD, Almanya ve Çin'deki sosyal mesafe uygulamalarının hatırı sayılır ölçüde ülke için riskli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Küresel değer zincirinin etkileneceği her bir uygulama mutlaka küresel ölçekte dış ticareti olumsuz etkileyecektir. Türkiye açısından Avrupa Birliği ülkeleri dış ticaret açısından önemli olmakla birlikte küresel

değer zincirinde Almanya önemli bir konumda gözükmetedir (Sak, 2020). Dolayısıyla Almanya'nın salgın konusundaki tedbirlerinin tek başına yeterli olmadığı ABD ve Çin'in de Almanya açısından riskli durumlar yaratacağı görülmektedir. Hiçbir ülkenin tek başına çözüm üretemeyeceği ve hatta salgını kendi sınırlarında önlese dahi yaşanan krizden korunamayacağı bir durumla karşı karşıya olunduğu söylenebilir.

OECD'nin hesaplamalarına göre ekonomik faaliyetlerin bir ay için kısmi veya tümüyle kapatılması durumunda ülkelerin ortalama yüzde 2'lik GSYİH kaybı ile karşı karşıya kalacağı, bu önlemlerin 3 ay olması durumunda ise GSYİH kaybının yüzde 4 ile 6 arasında değişeceği iddia edilmektedir (OECD, 2020). Fernandes (2020), sosyal mesafe tedbirlerinin 1,5 ay sürmesi durumunda ülkelerin GSYH büyümesinin ortalama yüzde 2,5 azalacağını, 3 ay sürmesi durumunda ortalama büyüme kaybının yüzde 6,2 olacağını ve 4,5 ay sürmesi durumunda yüzde 10,4'lük bir kaybın ortaya çıkacağını tahmin etmektedir.

Hatzius v.d. (2020) ise ABD ekonomisinin birinci çeyrekte yüzde 6, ikinci çeyrekte yüzde 24 küçüleceğini buna karşılık üçüncü ve dördüncü çeyrekte sırasıyla yüzde 12 ve 10'luk büyüme olsa dahi yılsonu büyüme oranının yüzde 3,8 ile negatif olacağını tahmin etmişlerdir. Bu çalışmada sosyal mesafe uygulamalarının ikinci çeyrekte sıkılaştırılmasının ekonomide ani bir durmaya neden olacağı öngörülmektedir. İkinci çeyrekteki daralmaya ilişkin daha kötümser bir senaryo ise Bullard (2020) tarafından iddia edilmektedir. Bu çalışmada alınan önlemlerin ikinci çeyrekte ekonominin reel GSYH'de yaklaşık yüzde 50 kayba neden olacağına dikkat çekmektedir. Fransa istatistik kurumu Mart 2020 döneminde ekonominin sektörlere göre değişmekle birlikte toplamda normal kapasitesinin yüzde 35'lik bir kayıpla karşı karşıya kaldığını açıklamaktadır. Söz konusu bu kaybın inşaat sektöründe yüzde 89 ile ilk sırada yer aldığı ve tarım dışı imalatın kaybının ise yüzde 52'ye ulaştığı belirtilmektedir (ENSEE, 2020). Japon ekonomisi için yapılan bir çalışmada sadece Tokyo'nun toplam üretiminin yüzde 21,3'lük kısmını gerçekleştirdiği ve alınan önlemler ile bir ayda Tokyo ekonomisindeki sektörlerin sadece yüzde 16 kapasite ile çalıştığını tespit etmiştir. Buradaki bir aylık kaybın ise yaklaşık 1,25 trilyon yen olduğu hesaplanmıştır (Inoue ve Todo, 2020:6). Barrot vd. (2020), Fransa'da sosyal mesafe uygulamaları çerçevesinde okulların kapatılması, çalışan sayısının azaltılması, ulaşımın kısıtlanması gibi önlemlerin 6 hafta devam etmesi durumunda GSYH'nin yüzde 5,6 azalacağını tahmin etmektedir.

Buna ek olarak Covid-19 salgınının tüm dünyadaki ekonomik faaliyetleri ve hayatı olumsuz etkilemesi ile birlikte dünya ticaretinin 2020 yılında iyimser bir senaryoda yüzde 13 daha uzun sürmesi durumunda ise yüzde 32 azalacağı öngörülmektedir (WTO, 2020).

Salgında bulaş sayısını azaltmak için alınan tedbirlerin özellikle eğitim, eğlence, yeme-içme ve ulaşım faaliyetlerini sınırlandırması, hizmet sektörü açısından ciddi bir gelir kaybı yaratmaktadır. Bu kapsamda salgının Türkiye ekonomisi için yarattığı gelir kaybının 375 milyar TL olacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılı Nisan-Haziran döneminde ortaya çıkan iş kaybının yaratacağı gelir azalışı GSYH'nin yüzde 15'ine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla üçüncü çeyrekte itibaren olumsuz etkiler kademeli olarak azalsa dahi ilk iki çeyrekteki olumsuz etkilerin yılsonu büyüme oranının yüzde 3,9 düşmesine neden olacağı öngörülmektedir (Yükseler, 2020). Salgını önlemek için sosyal mesafe uygulamaları dışında uygu-

lanabilecek bir önlem olmadığından hareketle ekonomileri durdurma pahasına sıkılaştırma tedbirleri uygulanmaktadır. Türkiye’de 2019 yılının fiyatları baz alındığında GSYH’daki yüzde 15’lik kaybın bir günlük maliyeti kabaca 242 milyon dolar olarak hesaplanmaktadır. Bu sürenin uzaması durumunda ortalama 30 günlük durdurmanın maliyeti ise yaklaşık 7,2 milyar dolardır. Dolayısıyla sosyal mesafe uygulamaları oldukça yüksek ekonomik maliyetlere neden olmakta ve bu sürenin kısa olması ekonomik yükü azaltmaktadır. Bu kapsamda karar alıcıların kısa süreli çok sıkı tedbirler alması uzun süreli olacak görece daha gevşek tedbirler almasına kıyasla avantajlı gözükmektedir. Elbette burada filyasyon yöntemi dışında istatistiksel olarak güvenilir rassal testleri de yoğunlaştırarak semptom göstermeyen hastalığı taşıyıcı olanlara da ulaşılması gerekmektedir (Demir, 2020:9-13).

Taymaz (2020) ise Türkiye için girdi çıktı tablosunu kullanarak alternatif senaryolar kapsamında salgın nedeniyle kısıtlanan veya tamamen kapatılan sektörlerdeki talep düşünün ilişkili sektörlerde yaratacağı daralmayı tahmin etmeye çalışmıştır. İlk senaryoda alınan tedbirler sonucu hava yolu taşımacılığı, konaklama ve yiyecek, seyahat acenteleri, tur operatörleri, gösteri sanatları, kütüphane, müze, spor, eğlence ve dinlenme sektörlerinde talebin yüzde 80 azaldığı varsayılmıştır. Alışverişin kısıtlanması ile de tekstil ve giyim, petrol ürünleri, bilgisayar ve elektronik ürünler, otomobil ve motorlu kara taşıtları, mobilya ve mamul eşyalar, otomobil ticareti ve onarımı, perakende ticaret ve kara taşımacılığı sektörlerinde ise özel tüketim ve ihracat talebinin yüzde 30 azaldığı varsayılmıştır. Bu sektörlerdeki toplam talep düşüne karşılık temel eczacılık ürünleri ve Telekom hizmetlerinde talebin yüzde 20 arttığı kabul edilmiştir. Bireylerin evde kalması nedeni ile gıda ve içecek talebinin de yüzde 13 arttığı varsayılmıştır. Bu senaryoya ek olarak beklentilerdeki kütleleşmenin sonucu olarak yatırım ve ihracat talebinde de farklı oranlarda talep düşüşü tahmin edilerek alternatif senaryolar hesaplanmıştır. Burada dikkat çeken bulgulardan biri konaklama ve yiyecek sektöründeki talep düşüşünün GSYH’yı yüzde 5,89, istihdamı ise yüzde 7,81 azaltmasıdır. Diğer tüm etkiler de hesaba katıldığında istihdamdaki daralmanın yüzde 18 ve 19’a ulaşması ise ciddi bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalındığına işaret etmektedir. Sonuç olarak ilk senaryonun gerçekleşmesi durumunda GSYH’daki kayıp yüzde 17,7 ile yaklaşık 150 milyar dolara ulaşmaktadır. Bunun geri planında hanehalklarının özel tüketimindeki yüzde 30’luk bir düşüşün yanı sıra ihracatta yüzde 18,5 ve ithalatta yüzde 16,1’lik azalmanın olduğu hesaplanmaktadır.

Türkiye’deki şirketlerin üst düzey yöneticileri ile yapılan bir ankete göre, salgının Türkiye ekonomisini yüksek düzeyde etkileyeceğini bekleyenlerin oranı yüzde 81 olarak hesaplanmıştır. Görece daha düşük ciroya sahip şirketlerin daha yüksek etkiye maruz kalacağı tahmin edildiği çalışmada katılımcıların yüzde 75’i ekonomik etkilerin en az 6 ay süreceğini öngörmektedir. Salgın dönemi itibarıyla şirketlerin karşılaştığı problemler satışlardaki düşüş, finansmana erişimde sıkıntı, likidite sıkıntısı, tedarik zinciri sıkıntıları ve üretim maliyetlerindeki artışlar olarak sıralanmaktadır. Yaşanan krizin şirket cirolarına etkisi konusunda iyimser görünen sektörler endüstriyel üretim, bankacılık, sigortacılık, lojistik ve mal taşımacılığı olduğu, kötümser olanların ise turizm, ev dışı tüketim, perakende-mağazacılık ve özel girişim sermayesi sektörler olduğu görülmüştür (KPMG, 2020).

TÜRMOB, (2020), Türkiye’de salgın döneminden olumlu etkilenen sektörleri sağlık hizmetleri ve ilaç, gıda ve gıda işleme, perakende, kişisel bakım ve hijyen ürünleri, bilişim ve iletişim teknolojileri, e-ticaret şeklinde sıralarken olumsuz etkilenen sektörleri ise turizm, ulaşım, otomotiv, inşaat ve emlak, imalat sanayi (özellikle dayanıklı tüketim malları üreticileri), tekstil ve konfeksiyon, finansal hizmetler, enerji, tarım, eğitim, yazılı medya ve matbaacılık, sanat faaliyetleri, etkinlik ve organizasyon, sağlık dışındaki serbest meslekler, denetim ve mali müşavirlik şeklinde sıralamaktadır.

4. Sonuç

Küresel bir salgına dönüşen Covid-19’un sosyal mesafe kısıtlamaları engellenmeye çalışıldığı bir ortamda ekonomik maliyetlerin giderek yükseliyor olması ve ülkelerin kademe- li olarak normalleşme sürecine girmesini zorunlu kılmaktadır. Bu konunun nasıl olacağı veya ikinci bir dalganın olup olmayacağı konusu ise bundan sonraki çalışmaların temel konusu hâline gelmiştir.

Berger v.d. (2020), salgınla mücadelede uygulanan kısıtlamaların oldukça yüksek ekonomik maliyetlere yol açacağını bu nedenle semptom göstermeyen bireyler içinden semptom görülen bireyleri ayırtıracak testlerin yoğunlaştırılmasını ve salgının yayılma düzeyini sabit tutacak bir karantina uygulamasına ulaşıldığı takdirde karantina önlemlerinin gevşetilmesinin daha düşük bir maliyete ulaşılmasını sağlayacağını iddia etmektedir. Benzer bir şekilde Piquillem ve Shi (2020) genel bir karantina uygulamasının yüksek ekonomik maliyetlere neden olacağını ve bunun azaltılması için virüs taşıyanları diğerlerinden ayırt edecek testlerin sıklaştırılması ile virüse yakalanmayanların normal çalışma koşullarına dönmesi ile çıktıda oluşacak düşüşün azaltılabileceğini iddia etmektedir. Elbette burada da yapılacak testlerin planlamasının önemli olduğunu ve karantinanın maliyetlerini azaltacak optimal test miktarının ne olacağını hesaplanması gerekmektedir.

Ichino v.d. (2020), Covid-19 için yapılan aşı çalışmalarının tam anlamıyla sonuç verebilmesi için uzun bir döneme ihtiyaç olduğu tahmin edildiği bir durumda ekonomilerin büyük bir durgunlukla karşılaşmaması için yeni bir stratejiye ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir. Buna göre gençlerin hastalanma oranının daha düşük olduğu için işe dönmelerinin sağlanması ve gençlerin işlerine geri dönmesini sağlayacak teşviklerin verilmesi, girdi çıktı analizleri ile belirlenecek kilit sektörlerin ve bu sektörlerdeki merkezi konumdaki işletmelerin üretimlerini sürdürmesinin sağlanması, üretimini sürdüremeyen firmalara destek verilmesi önermektedir.

Fornaro ve Wolf (2020) salgın nedeniyle ekonomide ortaya çıkan talep düşüşü ve istihdam ve verimlilik azalmasından kaynaklanan negatif arz şokunun telafi edilebilmesi için maliye politikasının yanı sıra para politikasının da kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Bunu destekleyen Guerrieri v.d. (2020), tüketicilerin likidite kısıtı ile karşı karşıya kaldığını, bu nedenle negatif arz şokunun telafi edilebilmesi için sosyal güvenlik sistemi kadar para politikasının da kullanılması gerektiğini öne sürmektedir.

KAYNAKLAR

- Atkeson, A. (2020), What will be the economic impact of covid-19 in the US? Rough estimates of disease scenarios, NBER Working Paper. 26867 <http://www.nber.org/papers/w26867>, Erişim Tarihi, 02.05.2020.
- Barrot J-N. B. Grassi ve J. Sauvagnat, (2020), Sectoral effects of social distancing, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3569446, Erişim Tarihi, 02.05.2020
- Berger, D., K. Herkenho ve S. Mongey (2020). An SEIR infectious disease model with testing and conditional quarantine. Working Paper 2020-25, https://bfi.uchicago.edu/wp-content/uploads/BFI_WP_202025.pdf, Erişim Tarihi, 02.05.2020
- Bullard, J. (2020), Expected us macroeconomic performance during the pandemic adjustment period, VoxEU.org, 04 April, <https://voxeu.org/article/expected-us-macroeconomic-performance-during-pandemic-adjustment-period>. Erişim Tarihi, 01.05.2020
- Demir, İ.,(2020), Covid-19 Salgının Seyri ve Türkiye Ekonomisi, ULİSA12, Sayı 1, Nisan, https://aybu.edu.tr/yulisa/contents/files/ULI%CC%87SA12_Covid_19_Ekonomik_Etkiler.pdf Erişim Tarihi, 06.05.2020
- Eichenbaum, M. S., S. Rebelo ve M. Trabandt, (2020), The Macroeconomics of Epidemics, Working Paper 26882, <https://www.nber.org/papers/w26882.pdf>, Erişim Tarihi, 02.05.2020
- ENSEE, (2020), Economic Outlook- 26 March, 2020, <https://www.insee.fr/en/statistiques/4473305?sommaire=4473307>, Erişim Tarihi, 01.05.2020
- Fernandes, N., (2020), Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy (March 22). Available at SSRN: <https://www.ssrn.com/abstract=3557504>, Erişim Tarihi, 01.05.2020
- Fornaro, L. ve M. Wolf, (2020), Coronavirus and macroeconomic policy, <https://voxeu.org/article/coronavirus-and-macroeconomic-policy>, Erişim Tarihi, 04.05.2020.
- Greenstone, M. ve V. Nigam, (2020), Does social distancing matter?, Working Paper, No. 2020-26, https://bfi.uchicago.edu/wp-content/uploads/BFI_WP_202026.pdf, Erişim Tarihi, 04.05.2020.
- Guerrieri, V., G. Lorenzoni, L. Straub. and I. Werning, (2020), Macroeconomic implications of covid-19: Can negative supply shocks cause demand shortages?, Working Paper 26918 <http://www.nber.org/papers/w26918>, Erişim Tarihi, 04.05.2020.
- Hale, T., N. Angrist, B. Kira, A. Petherick, T. Phillips ve S. Webster, (2020), Variation in government responses to COVID-19, BSG Working Paper Series, BSG-WP-2020/032 Version 5.0, <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/publications/variation-government-responses-covid-19>, Erişim Tarihi, 10.05.2020.
- Hatzius, J., A. Phillips, D. Mericle, S. Hill, D. Struyven, D. Choi, J. Briggs, B. Taylor ve R. Walker, (2020), US Daily: A Sudden Stop for the US Economy, <https://www.goldmansachs.com/insights/pages/gs-research/us-daily-20-mar-2020/report.pdf>, Erişim Tarihi, 04.05.2020.
- Huang, Y , L. Yang , H. Dai , F. Tian ve K. Chen, (2020), Epidemic situation and forecasting of COVID-19 in and outside China, https://www.who.int/bulletin/online_first/20-255158.pdf, Erişim Tarihi, 02.05.2020.
- Ichino, A., G. Calzolari, A. Mattozzi, A. Rustichini, G. Zanella, ve M. Anelli, (2020), Transition steps to stop COVID-19 without killing the world economy, <https://voxeu.org/article/transition-steps-stop-covid-19-without-killing-world-economy>, Erişim Tarihi, 04.05.2020.
- Inoe, H. ve Y. Todo, (2020), The Propagation of Economic Impacts through Supply Chains: The Case of a Mega-city Lockdown to Prevent the Spread of COVID-19, RIETI Discussion Paper Series 20-E-037.

- Rio-Chanona, R.M., P. Mealy, A. Pichler, F. Lafond, ve D. Farmer, (2020), Supply and Demand Shocks in the COVID-19 Pandemic: An Industry and Occupation Perspective, The Centre for Economic Policy Research (CEPR), İçinde; Covid Economics Vetted and Real-Time Papers, Ed. C. Wyplosz, Issue 6, April 17, s. 65-103.
- KPMG, (2020), İş Dünyası Gözünden Covid-19'un Etkileri Anketi, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/04/is-dunyasi-gozunden-covid-19-un-etkileri-anketi.pdf>, Erişim Tarihi, 04.05.2020.
- Kucharski, A.J., T. W. Russell, C. Diamond, Y. Liu, J. Edmunds, ve S. Funk, (2020), Early dynamics of transmission and control of covid-19: a mathematical modelling study, *The Lancet*, March, s. 533-558.
- Li, X., B. Meng ve Z. Wang (2019), Recent Patterns of Global Production and GVC Participation, Chapter 1, İçinde; Technological Innovation, Supply Chain Trade and Workers in A Globalized World, Global Value Chain Development Report, s. 9-44.
- OECD (2020), Evaluating the initial impact of covid-19 containment measures on economic activity, OECD Technical Report, March 2020 https://read.oecdilibrary.org/view/?ref=126_126496evgsi2gmj&title=Evaluating_the_initial_impact_of_COVID-19_containment_measures_on_economic_activity.
- Piguillem, F. ve L. Shi, (2020), The Optimal COVID-19 Quarantine and Testing Policies, Working paper 20/04, EIEF, http://www.eief.it/eief/images/WP_20.04.pdf, Erişim Tarihi, 02.05.2020.
- Remuzzi, A. ve G. Remuzzi, (2020), Covid-19 and Italy: what next?, *The Lancet*, March, s. 1225-1228.
- Sak, G., (2020), COVID-19 Türkiye ekonomisini nasıl etkileyebilir?, <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6626>, Erişim Tarihi, 02.05.2020.
- Taymaz, E., (2020), Covid-19 tedbirlerinin Türkiye ekonomisine etkisi ve çözüm önerileri, <https://sarkac.org/2020/04/covid19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-cozum-onerileri/>, Erişim Tarihi, 06.05.2020.
- TÜRMOB, (2020), Korona Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi: Değerlendirmeler ve Öneriler Raporu, TÜRMOB Yayınları, 503.
- Wang, H., Z. Wang, Y. Dong, R. Chang, C. Xu, X. Yu, S. Zhang, L. Tsamlag, M. Shang, J. Huang, Y. Wang, G. Xu, T. Shen, X. Zhang, ve Y. Cai. Phase-adjusted estimation of the number of coronavirus disease 2019 cases in Wuhan, China. *Cell Discovery*, 6(1):10, 2020.
- WHO, (2020), Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019, <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-covid-19-final-report.pdf>, Erişim Tarihi, 02.05.2020.
- WTO, (2020), Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy, https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm, Erişim Tarihi, 02.05.2020.
- Wu, J. T., K. Leung, ve G. M. Leung, (2020): Nowcasting and forecasting the potential domestic and international spread of the 2019-nCoV outbreak originating in Wuhan, China: a modelling study, *The Lancet*, 395(10225), 689–697.
- Yükseler, Z., (2020), Koronavirüs (COVID-19) Salgınının İstihdam ve Büyümeye Etkisi, Technical Report, TCMB, Nisan, <https://www.researchgate.net/publication/340511319>, Erişim Tarihi, 05.05.2020.
- Zhang, S., M. Diao, W. Yu, L. Pei, Z. Lin, ve D. Chen (2020), Estimation of the reproductive number of novel coronavirus (covid-19) and the probable outbreak size on the diamond princess cruise ship: A data-driven analysis, *International Journal of Infections Diseases*, February, s. 201-204.